

liográfiai kötetekkel kevesebb a gond, a könyvismertetések tartalmazó résznél egyre több a nehézség, s a recenziók sem készülnek el időre. A lap előállításának költségei nőnek, s egyre nehezebb szponzort találni a kiadáshoz. A *Hungarian Studies* 1991–1992-es évjelzészű dupla száma a bloomingtoni *Nemzeti identitás és kultúra: magyarok Észak-Amerikában* című, 1990 áprilisában rendezett konferencia anyagát közölte, az 1993-as számok nyomdában vannak, s megjelenésük az év végére várható. Az Akadémiai Kiadó ráfizetéssel állítja elő a folyóiratot, s kiadásához a Társaságnak kell támogatást szereznie. Ebben az évben a *Művelődési és Közoktatási Minisztérium* segítségével tudtuk biztosítani a megjelenést. *Jankovics József* főtítkár kérte a vezetőség tagjait, segítsenek a folyóiratok kiadásához támogatókat keresni.

Nyerges Judit szervező titkár a Társaság taglétszámának alakulását ismertette, majd *Visóczki Márta* gazdasági vezető jelentését hallgatta meg a vezetőség. A számvizsgáló bizottság pénzügyi és számviteli ellenőrzésének eredményéről *Futaky István* elnök számolt be a végrehajtó bizottságnak.

Utolsó napirendi pontként *Jankovics József* főtítkár kérte a vezetőséget, járuljon hozzá, hogy az 1991-ben átmenetileg felfüggesztett főtítkárhelyettesi poszt megbízással betölthető legyen. A megbízott főtítkárhelyettes elsődleges teendője a Társaság működtetéséhez szükséges anyagi háttér biztosítása lenne, azaz pályázatok benyújtása, támogatók megnyerése és az ehhez kapcsolódó nem csekély adminisztráció. A végrehajtó bizottság elfogadta a főtítkár indítványát, s egy évre megbízta *Monok Istvánt* a főtítkárhelyettesi teendők ellátásával.

Délután a vezetőség a Társaság előtt álló újabb feladatokról, a bekövetkezett magyarországi és külföldi társadalmi-politikai változások által felkínált új lehetőségekről tartott kerekasztal-beszélgetést *Voigt Vilmos* vezetésével.

Ny. J.

Nekrológ

Erkki Itkonen
(1913–1992)

1992. május 28-án hunyt el Erkki Itkonen, az egyik nemzetközileg legismertebb finn nyelvész. Itkonen neve Magyarországon is jól ismert, ezt bizonyítja, hogy a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság is tiszteleti tagjává fogadta, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem díszdoktorává avatta.

Erkki Itkonenre mindenekelőtt mint a finnugor nyelvészet nagyhírű tudósára emlékezünk. E tudományterületen elért eredményeinek köszönhetően nevezték ki 1950-ben a Helsinki Egyetemen a finnugor nyelvészet professzorává, majd 1963-ban a Finn Akadémia tagjává választották.

Tudományos pályáját mint lappológus kezdte, s elsősorban a lapp nyelv magánhangzórendszerével foglalkozott. 1939-ben megjelent doktori disszertációjának

témája a keleti lapp magánhangzórendszer fejlődése kvalitatív szempontból. A mű nagy előrelépést jelentett a lapp hangtörténeti kutatásokban, jelentőségét napjainkig megőrizte. Ez különösen bámulatra méltó, ha figyelembe vesszük, hogy a mű megírásakor Erkki Itkonen mindössze 26 éves volt. A kutatás a keleti lapp hangzórendszer kvantitatív felépítésének és kialakulásának kérdéseivel folytatódott. A kutatási téma nagyon problematikusnak tűnt, a kutató viszont hajthatatlannak abban, hogy a kérdést egyszerűsítse, hiszen Itkonen négyszer dolgozta át teljes egészében a művét, és eredményeit csak ezt követően, 1946-ban hozta nyilvánosságra.

Az 1940-es években hangtani érdeklődését más finnugor nyelvekre is kiterjesztette, először a mordvinra, majd a cseremisre és a permi nyelvekre. Ezen az úton járva érte el kutatói életpályájának következő szakaszát, amikor lappológusból széleskörű finnugristává vált. Ennek az időszaknak legfontosabb eredményei 1946-ban megjelent *Zur Frage nach der Entwicklung des Vokalismus der ersten Silbe in den finnisch-ugrischen Sprachen, insbesondere im Mordwinischen*, valamint az 1954-ben megjelent *Zur Geschichte des Vokalismus der ersten Silbe im Tscheremissischen und in den permischen Sprachen* című dolgozatai. Ezek a művek alapvetően megváltoztatták a finnugor nyelvek magánhangzóinak történetéről vallott addigi felfogást. A finnugrisztikában e munkák együtt említendők Wolfgang Steinitz 1944-ben megjelent *Geschichte des finnisch-ugrischen Vokalismus* című alapművével, mivel Itkonen épp Steinitz nyomán indult el. Bizonyos értelemben Itkonen Steinitz legjobb tanítványa volt, mert éppen abban látott fontos feladatot, hogy Steinitz eredményeit kiigazítsa. (Hiszen jobb dolog nem is történhet egy kiemelkedő tudóssal, mint hogy méltó ellenfelet kap.) Itkonen igyekezett bebizonyítani, hogy Steinitz magyarázataiban túlságosan is csak az osztyáokra és a cseremisre támaszkodik, s ezért hibás a végkövetkeztetése. Honti László elemezte nemrég behatóbban ezt a vitát a Magyar Nyelv című folyóiratban (1993. 1. sz. 113).

A finnugor nyelvek alapos megismerése sem bizonyult Itkonen számára végcélnek, mivel az évek során egyre tudatosabban kezdte kutatni a finnugor nyelveket az általános nyelvészet kontextusában. Ez világosan kitűnik talán legfontosabb művéből, az 1966-ban megjelent *Kieli ja sen tutkimus* című nagylélegzetű opusából, amelyben a finnugor nyelvek szokatlanul széleskörű ismerete szolgál illusztrációul a nyelvekről általánosságban alkotott alaposan átgondolt, egyéni véleményének igazolására. Itkonen érdeklődésének alakulásában igen logikusnak, sőt szükségszerűnek tűnő, hogy tudományos nézőpontja a strukturalizmushoz közelített, ez viszont azt feltételezi, hogy az egyes nyelvek vizsgálata alárendelődik a nyelvi univerzáliák kutatásának.

Nyelvészeti felfogását tekintve Itkonen kezdettől fogva radikális volt, az új irányzatok korai alkalmazóinak egyike. Tudományos pályafutását a finn újgrammatikus E. N. Setälä asszisztenseként kezdte, aki ez idő tájt az újgrammatizmus és a finn nyelvtudomány alapvető példája volt. Ennek ellenére Itkonen már doktori disszertációjában funkcionalista elemzésre törekedett. Későbbi tudományos tevékenységében egyre világosabbá vált, hogy általa finnugrisztikai kutatásunk fokozatosan eltávolodott a pozitívizmustól és egyre erőteljesebben kötődött a strukturalista metodológiához. Itkonen nyelvészeti felfogása elsősorban Hermann Paul és André Martinet nézeteihez kapcsolódik, észrevehetően több ponton. Közel áll hozzá Paul

hangtörvényekről alkotott felfogása és a pozitivista nyelvkutatásról vallott véleménye. Martinet-re emlékeztet viszont abban, ahogyan a strukturalista elméletet használja.

Itkonen nem a hagyományos nyelvészet alternatívájának tekintette a strukturalista megközelítést, hanem egymás kiegészítőinek vélte azokat. Ennek megfelelően, miután *Kieli ja sen tutkimus* című könyvében részletesen bemutatta a strukturalista irányzatokat, megállapítja, hogy „nem lehet elfogadni azt a szembenálló megközelítési módot, amit a strukturalizmus képvisel a tradicionális nyelvészettel szemben”. Ezt a megállapítást értelmezhetjük úgy is, mint Itkonen gondolati mélységének megnyilvánulását: képes különböző paradigmákat összekötni, de úgy is, hogy sok más nyelvessel ellentétben ő a nyelvtörténész szemszögéből közelítette meg a kérdést, a strukturalizmus számára olyan eszközöket nyújtott, amelyekkel a nyelv diakron invariánsait lehetett megragadni. Így Mikko Korhonen a diakron aspektust hangsúlyozva „dinamikus strukturalizmusként” jellemezte Itkonen nyelvészeti felfogását. Nem maradt ismeretlen Itkonen számára a strukturalizmus utolsó periódusa, a nyelvet jelrendszerként értelmező szemiotika sem. *Kieli ja sen tutkimus* című művének bevezető része egyértelműen bizonyítja, hogy Itkonen már az 1960-as években megértette (vö.: *Kieli ja sen tutkimus*, 40–41), hogy a szemiotika módszere fontos szerepet fog játszani az elkövetkezendőkben.

Utolsó évtizedeiben Itkonen tudományos tevékenysége elsősorban az etimológiai kutatások felé fordult, ami természetesen kezdettől fogva elengedhetetlen összetevője volt hangtörténeti kutatásainak. Ennek egyszerűen az a magyarázata, hogy 1956-tól, Toivonen halálát követően Itkonen, Aulis J. Joki és Reino Peltola irányításával készültek a *Suomen kielen etymologinen sanakirja* II–VI. kötetei. E kötetek megjelenése után rögtön hozzáláttak egy új etimológiai szótár összeállításához (*Suomen sanojen alkuperä*), hogy az újabb átvételek és azok magyarázatainak figyelembe vételével kiegészítsék a korábbiakat. Ebben a munkában a halála előtti utolsó hetekig részt vett.

Erkki Itkonen nyelvészként vált ismertté, de nyelvészeti munkássága a kultúra értékei iránti érdeklődésének volt része. Ez már abból is kitűnik, hogy a nyelv segítségével történettudományi kérdések felé tudott közelíteni, a finnugrisztika legrégebbi hagyományait követve. Sokoldalúságát tükrözi 1966-ban megjelent tanulmányköte-
te a finnugor nyelv- és történettudományok köréből. A néprajzi problémafelvetés sem volt idegen számára, ezt igazolja egyrészt az északi fény születéséről szóló koltalapp meséről 1959-ben írott cikke a Virittájában, másrészt a Kalevala Társaság 1960-ban megjelent évkönyvében napvilágot látott tanulmánya a lapp mondák két mítikus nőalakjáról és szibériai megfelelőikről.

Itkonen széles látóköre mégis leginkább a lapp nyelvhez és a lappsághoz fűződő kutatásaiban vált egyértelművé. A lapp hangtörténet mellett elmélyült a lapp nyelv ortográfiájának alakításában, és fáradozott a lapp irodalmi nyelv megerősítésén is. Az utóbbihoz kapcsolódik, hogy lapp szótárt és nyelvkönyvet állított össze, és lapp nyelvű szövegeket adott ki. A lappok iránti érdeklődését az is bizonyítja, hogy fiatal korától kezdve tagja volt a Lapp Értelmiségi Körnek, 1934–50 között szerkesztette a lapp Sambelash című újságot és részt vett a lapp énekeskönyv összeállításában.

Erkki Itkonennek a magyar nyelvhez és a magyarsághoz fűződő kapcsolata nem csupán részterülete volt finnugrisztikai érdeklődésének. Kitűnően beszélt magyarul, a magyar nyelv és a magyarság iránti szeretetét néha úgy is kifejezte, hogy – barátai örömeire – Petőfi-verseket szavalt, könyv nélkül.

Tuomo Lahdelma

Tudományos ülések, konferenciák

Extázis–álom–látomás
Budapest, 1993. április 16–19.

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Intézete és a Magyar Néprajzi Társaság szervezésében rendezték meg a több tudományágat (antropológia, néprajz, irodalom, pszichológia) is átfogó, interdiszciplináris konferenciát, melyen három nap alatt 39 kutató előadása hangzott el.

A konferenciát *Voigt Vilmos* nyitotta meg, majd a délelőtti ülészakon *Sárkány Mihály* elnökletével kulturális antropológiai előadásokat hallgathattak meg az érdeklődők. *Kürti László* (New York) a tudat és a kultúra kapcsolatait, a kultúra tudatalattiságának kérdéseit vizsgálta, igyekezett megragadni a Föld különböző térségeiben jelentkező, a hagyományos talajból kinövő új vallási mozgalmak kultúr-specifikus és általános vallási jellemzőit, s ezek összefonódásait. *Jung Károly* (Újvidék) a délszláv szakirodalomra alapozva a szertartásos önkívület samanisztikus jellegének megjelenési formáival, a megszállottság-kultusz megnyilvánulásaiival foglalkozott. *Demény István Pál* (Kolozsvár) merész hipotézist vázolt fel a samanizmus és a jóga kapcsolatáról. *Pócs Éva* (Budapest) az európai népi kultúrák lényegében egyöntetűnek talált álom- és látomásélményeinek sokféle szerepéről adott áttekintést és rendszerezést. Vizsgálta a látomás-jelenségek általános és egyetemes etnopszichikai, vallásetnológiai és kulturális feltételeit, a helyi lélek- és túlvilág-elképzeléseket, a látomások, jelenések mitológiáját. Hangsúlyozta, hogy a normálistól eltérő tudatállapot vizsgálatára a kutatásnak jobban kell figyelnie.

A délutáni ülészakon „Szent látók – vallásos látomások” témakörben folklorisztikai előadások hangzottak el *Klaniczay Gábor* és *Szigeti Jenő* elnökletével. *Voigt Vilmos* (Budapest) Órás András 1690-ben, Ugocsa vármegyében történt, részletesen leírt extázisát elemezte a hiteles kihallgatási jegyzőkönyvek alapján. *Molnár Ambrus* három XVIII. századi „református népi látomást” mutatott be, melyek egy kéziratos kötetben jelentek meg. *Szigeti Jenő* előadása a Biblia ősi történeteinek továbbgondolásaként is értelmezett „Török Susa álombéli látásain” keresztül a múlt századi protestáns ecclesiolák világába vezetett be. *Szacsvay Éva* (Budapest) az 1883-as mezőkövesdi Mária-látomás körüli események kapcsán – egy meg nem valósult kegyhely történetét bemutatva – strukturális elemzési módszer segítségével szembe-sítette a történeteket a búcsújárás szokásrendszerével, s felhívta a figyelmet a népi